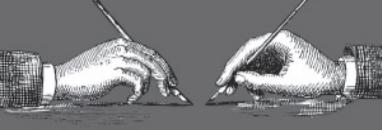

संपादकीय

आंतरराष्ट्रीय व्याप्रदिन

आजचा दिवस म्हणजे २९ जुलै हा दिवस संपूर्ण जगत आंतरराष्ट्रीय व्याप्रदिन म्हणून साजरा केला जातो. जागतिक स्तरावर वाघाचे संरक्षण आणि संवर्धन व्याप्रदेत २९ जुलै हा दिवस जागतिक व्याप्रदिन म्हणून घोषित करण्यात याचा असा ठाराव मांडण्यात आला त्याला सर्व देशांनी अनुमोदन दिल्याने हा दिवस जागतिक स्तरावर आंतरराष्ट्रीय व्याप्रदिन म्हणून साजरा केला जातो. वाघ हा जंगलाचा राजा आहे. जंगलातील त्याची निर्धास्त चाल गगनभेदी डरकाळी या त्याच्या गुण वैशिष्ट्यमुळे वाघ हा सर्वांना आकर्षित करणारा प्राणी आहे. जगभरात कोणत्याही अभ्यारण्यात, जंगलातील सफरीवर गेलेल्या पर्यटकांचे पहिले आकर्षण वाघ दिसण्याचे असते. भारतीय संस्कृतीत तर वाघाला आदरयुक्त भीतीचे स्थान आहे. वाघाला जंगलाचा राजा असे संबोधले जाते.

वाघ हा भारताचा राष्ट्रीय प्राणी असून जनमानसात शौर्य, राजविंडपणा, सौंदर्याची, राकर्तव्याचे प्रतीक आहे म्हणूनच हैंदू संस्कृतीत वाघ पारवीतीचा अवतार असलेली देवी महिलासुरम दिनीचे व तिच्या अनेक रूपांचे वाहन बनले आहे. वाघ आणि आदिवासी जमातीत वाघाला देव मनतात. वाघांचा कोप होऊन नये म्हणून ते वाघाला देव मानून त्याची पूजा करतात. वाघांच्या अनेक जाती आहेत. भारतातील पट्टीवाची वाघ जगतील वैशिष्ट्यपूर्ण प्राण्यांची एक मानला जातो. भारत हे वाघांचे माहेरघर मानले जाते. भारताप्रामाणेच आशिया व आफ्रिका खंडातील इतर देशांही वाघांचे अस्तित्व आढळते. पूर्वी वाघांची संख्या खूप होती परंतु मध्यल्या काळात वाघांची संख्या मोठ्या प्रमाणात घटली. केवळ भारतातच नाही तर जगभरात वाघांच्या अस्तित्वावरच प्रश्नचिन्ह निर्माण झाले. खेळ, मनोरंजन आणि वाढत्या लोकसंख्येमुळे वाघांच्या आधीवासावर होणारे मानवी अतिक्रमण तसेच वाघांच्या अवयवांची तस्करी करण्यासाठी केली जाणरी शिकार यामुळे दिवसेंदिवस वाघांचे प्रमाण कमी होऊ लागले. वाघांचे प्रमाण इतके कमी झाले की एकेदिवशी वाघांची डरकाळी लुप्त होईल की काय अशी भीती निर्माण झाली. ही भीती अनाठायी नाही. कारण गेल्या काही वर्षात वाघांच्या शिकारीच्या अनेक घटना आपल्या देशात घडल्या आहेत. चार वर्षांपूर्वी झालेल्या अवैती वाघिणीची शिकार कोण विसरेल? अवैती वाघिणीची शिकार झाल्यावर संपूर्ण देश हळहळला होता. अवैती प्रमाणेच गोव्यातही दोन वाघिणीची शिकार करण्यात आली होती. मारील चार वर्षात अनेक वाघांचे मृतदेह वनविभागाला आढळून आले आहेत. वाघ कमी होणे ही धोकादायक बाब आहे कारण जंगलात वाघ असणे हे समृद्ध जंगलाचे लक्षण समजले जाते. जंगलात असलेल्या अन्न साखळीत वाघ हा प्रमुख घटक समजला जातो. वाघांमुळे जंगलातील तृणभक्षी प्राणी व वनस्पती यांच्यात समतोल राखला जातो. वाघ नसतील तर जंगलात तृणभक्षी प्राण्यांची संख्या अमर्याद वाढेल व इतर निसर्गसंपर्देवर या गोष्टीचा ताण पडेल परिणामी निसर्गचक्र बिघडून जाईल. वाघ जंगलात असणे हे जंगलाच्या स्वास्थ्याच्या दृष्टीने अत्यंत आवश्यक आहे. वाघ असलेल्या जंगलात साधे लाकडूतोड करणारे व जंगलावर अवलंबून असासार लोक भीतीपोटी जंगलात जात नाही त्यामुळे जंगलेही सुरक्षित राहतात. वाघ नाहीसे झाले की जंगलाची नाहीसे होतील आणि जंगले नाहीसे झाल्यास निसर्गचक्र बिघडून जाईल आणि त्याचे दुष्परिणाम केवळ मानवजातीलाच नाही तर संपूर्ण जीवसूलीला भोगावे लागली. तसेहोऊ द्यायचे नसेल तर वाघांचे अस्तित्व टिकवले पाहिजे. आज या आंतरराष्ट्रीय व्याप्रदिवसाच्या निर्माणात प्रत्येकाने वाघांचे अस्तित्व टिकवण्यासाठी प्रयत्न करण्याची शपथ घ्यायला हवी.

- श्याम ठाणेदार
दॉ० जिल्हा पुणे
९९२५४६२९५

नागपंचमी आणि नाभिक समाज

जाणुन घ्या...
या दिवशी सलून दुकाने बंद का असतात?

श्री

वण महिना म्हणजे सणांचा पवित्र महिना, आणि या पवित्र महिन्यातील पहिलाच सण म्हणजे नागपंचमी...

आपल्या कुंटुंबाची सदैव नागाच्या भयापासून सदासर्वकाळ मुक्ता व्हावी व नागदेवतेचा कृपाशीर्वाद कुंटुंबातील सर्वांना प्राप व्हावा यासाठी प्रतीर्वर्षी श्रावण शुक्ल पक्षातील पंचमीला म्हणजेच नागपंचमीला महाराष्ट्रात नागदेवतेचे घोरघोरी पुजन केले जाते. यावर्षी नागपंचमीचा सण उद्या म्हणजेच मंगळवारी २९ जुलै रोजी सर्वत्र साजरा होत आहे.

या पवित्र दिवशी प्रत्येक घरातील स्थिया नवीन वस्त्र, अलंकार परिधान करून मनोभावे नाग देवतेचे घोरघोरी पुजा करतात. घरामध्ये नागाची प्रतिमा अथवा जिवती लाऊन पूर्ण महिनाभर पुजा अर्चना केली जाते.

नागपंचमीचा सण हा विशेष करून खियांचा सण, पुराणातील विविध प्रचलित कथांनुसार हा सण राज्यभर विविध भगात वेवेगल्या पद्धतीने साजरा केला जातो.

परंतु या सणाचा मुख्य उद्देश मात्र एकच असतो, आणि तो म्हणजे नाग भयापासून मुक्ता आणि नागाचे आणि त्यांच्या प्रजातीचे संवर्धन.

खेरे तर नागदेवता ही इच्छेशी संबंधित देवता आहे, तो इच्छेचा प्रवर्तक आहे. इच्छेचा प्रवर्तक म्हणजेच इच्छेला गती देणारा किंवा सकाम इच्छेची पूर्ती करणारा.

नागपंचमीच्या दिवशी नागदेवताजन्य तत्त्वाच्या इच्छालहरी भूषीवर अवतरलेल्या असल्याने वायूमंडलात नागदेवताजन्य तत्त्वाचे प्रमाण जास्त असते. म्हणूनच या दिवशी कापणे, चिरणे आणि तलणे, या कृतीमधून रज-तमासी संबंधित इच्छालहरी निर्माण होतात. या स्पृदांचा व्यक्तीवर परिणाम होतो, तसेच देवताजन्य इच्छालहरीच्या कापणे वेगळेच असे आणण्यासाधारण महत्व यासाचे आणि यासाठी जाणवे व शिखाची गरज होती.

त्योद्युम्यात नागदेवताजन्य तत्त्वाचे विविध विवरणे, चिरणे आणि तलणे, या कृतीमधून रज-तमासी संबंधित इच्छालहरी निर्माण होतात. या स्पृदांचा व्यक्तीवर परिणाम होतो, तसेच देवताजन्य इच्छालहरीच्या कापणे वेगळेच असे आणण्यासाधारण महत्व यासाचे आणि यासाठी जाणवे व शिखाची गरज होती.

यावर भगावन शंकर उत्तरले, तुला सर्व काम त योगी मान सन्मान प्राप होईल. तुझाशिवाय ब्राह्मणाला देखील ब्राह्मणत्व प्राप होणार नाही. तु

आहे. म्हणूनच तर राज्यातील तमाम नाभिक बांधव समाजाचे आराध्य देवत संत सेनेजी महाराज यांच्या पुण्यतिथी प्रमाणे नागपंचमी हा सण देखील मोठ्या अनंदाने आणि भक्तीमय वातावरणात साजरा करतात.

नाभिक पुराण या अतिप्राचीन ग्रंथानुसार,

नाभिक म्हणजेच शेषनाग...

न्हावी हाव शेषनागाचा अवतार...

या ग्रंथातील कथेनुसार नाभिकाची उत्पत्ती म्हणजे न्हाव्याची उत्पत्ती ही भगावन शंकराच्या नाभीतून म्हणजे बैंबूतून झाली आहे.

या कथेनुसार सृष्टीची निर्मिती झाली तेंव्हा पृथ्वीवर महाप्रलय होता. सर्वं प्राणीच्या आणि अंधार पसरलेला होता. तेंव्हा भगावन शंकराने आपला तिसरा डोळा उघडून हा प्रलय थांबवला होता.

यानंतर त्यांनी पृथ्वीवर पर्वत, सागर आणि नागांची निर्मिती केली, तर आकाशात चांद, सूर्य, तरे आणि नक्षत्रांची स्थापना केली. भगावन शंकराच्या कृपेने विष्णुच्या नाभीतून ब्राह्मणाची उत्पत्ती झाली. तो ब्राह्मण चतुर्मुख होता. त्याच ब्राह्मणाला भगावन शंकराने सृष्टीची निर्मिती करण्यास सांगितले. तेंव्हा भगावन विष्णुने शंकराला सांगितले की, ब्राह्मणाचे मुंज बंधन झालाशिवाय त्यास ब्राह्मणत्व प्राप होणार नाही. आणि यासाठी जाणवे व शिखाची गरज होती.

त्योद्युम्यात नागदेवताजन्य तत्त्वाचे विविध प्रचलित कथांनुसार आपल्या कंठातील शेषाला व्यवहार तर देखील तेंव्हा भगावन शंकराला संगितले की, ब्राह्मणाचे मुंज बंधन झालाशिवाय त्यास ब्राह्मणत्व प्राप होणार नाही. आणि यासाठी आपल्या पुर्वजाचा यथा योग्य आदर आणि भक्तीभाव सर्वप्रतिकरण्यासाठी नाभिक समाज आपला पारंपरिक सलून व्यवसाय आणि दैनंदिन व्यवहार देखील बंद ठेवतात. नागराज तथा नाग नरसोबाच्या प्रतिमीवर मनोभावे पुजा अर्चना करून त्याच्यापुढे नतमस्तक होतात.

या दिवशी नागराजाला दूध, लाहू यांचा नैवेद्य अर्पण करून अपल्या पूर्वजाचे मनोभावे स्मरण केले जाते आणि एकमेकाला शुभेच्छा देत भक्तिमय वातावरणात आंदोसव साजरा केला जातो.

राज्यातील सहाय्याने नाभिकाने ब्राह्मदेवाची शेषांडी राखली आणि ब्राह्मदेवाचे मौजीबंधन विधिवत संप्रवाह झाले.

अशा प्रकारे नाभिकाचा जन्म तर झाला पण

त्याला ब्राह्म देवाची मूंज करण्यासाठी क्षुरा म्हणजे हत्याचाराची गरज होती. तेंव्हा स्वतः भगावन शंकराने आपल्या अंतकरणातील पाचव्या सूक्ष्म वेदाला पाचव्यापणे, चिरणे, तलणे, यांची गरज होती.

या त्याच्यापासून दुर्बल व्यापारात त्याच्या गुणांची विष्णुच्या नाभीतून म्हणजे बैंबूतून झाली आहे.

